

Związki organiczne

W związkach organicznych podstawowym pierwiastkiem jest węgiel

Roczna produkcja związków organicznych? Około kilkuset milionów ton? (np. SPC ok. 3 mln ton, tworzywa sztuczne 300 mln. ton,)

Znaczna część całkowitej ich produkcji przechodzi do środowiska.

Zarejestrowanych w bazie CAS, na dzień 30.05.2017:

1 3 0, 1 1 3, 4 0 2 ORGANIC AND INORGANIC SUBSTANCES TO DATE

(09.06.2015: 98 951 937)

(25.10.2012: 69 125 327)

Czerwiec 2018 – ponad 142 mln. organicznych i nieorganicznych substancji.

Chemical Abstracts Service – największa na świecie chemiczna naukowa baza danych, będąca własnością American Chemical Society. CAS to także nazwa instytucji zajmującej się tworzeniem tej bazy danych. <http://www.cas.org/>

1

Substancje organiczne, wymieniane w aktach prawnych określających jakość wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi

Akryloamid, Akrylonitryl, Benzen, Benzo(a)piren, Bromodichlorometan, Bromoform (tribromometan), Chlorobenzen, Chlorofenole (bez pentachlorofenolu), Chloroform (trichlorometan), Chlorooctowy kwas, Czterochlorek węgla (tetrachlorometan), Dibromochlorometan, Dichloroetan, Dichlorobenzen, Dichlorometan, Epichlorohydryna, Etylobenzen, Etylenu tenek, Fenol, Ftalan dibutyli, Formaldehyd, Ksylene, PCB (polichlorowane bifenyly), Styren, Substancje powierzchniowo czynne (anionowe), Tetrachloroetan, Tetrachloroeten, Toleń, Trichlorobenzen, Trichloroetan, Trichloroetan, ΣTHM – trihalometany (Suma THM – chloroform, bromoform, bromodichlorometan, dibromochlorometan), CHZT (met. z $KMnO_4$), Suma wielopierścieniowych węglowodorów aromatycznych o właściwościach rakotwórczych: benzo(b) fluoranten; benzo(k) fluoranten; benzo(ghi) perylen; indeno(1,2,3 cd.) piren; Winyłu chlorek, Pestycydy - insektycydy, herbicydy, fungicydy, akarycydy, algicydy, nematocydy, rodentycydy, slimycydy, pokrewne produkty (między innymi regulatory wzrostu i ich produkty metabolizmu, degradacji i reakcji. Oznaczać należy tylko te pestycydy, których występowanie jako zanieczyszczenia jest prawdopodobne. Wartość parametryczna odnosi się do każdego pestycydu indywidualnie, z wyjątkiem aldrinu/dieldryny i epoksydu heptachloru, dla których wartość parametryczna wynosi $0,03 \mu\text{g}/\text{dm}^3$). Suma pestycydów (Suma wszystkich wartości parametrycznych oznaczonych pestycydów).

2

Źródła substancji organicznych środowisku

- Substancje i procesy naturalne
- Ścieki przemysłowe i miejskie
- Spływy powierzchniowe
- Opady atmosferyczne
- Związki organiczne powstające przy uzdatnianiu wody i oczyszczaniu ścieków
- Związki organiczne powstające w zbiornikach wodnych
- Emisje do powietrza (spaliny, zakłady syntezy organicznej)

3

Związki organiczne

Związki chemiczne, w skład których wchodzi głównie węgiel. Mogą zawierać także wszystkie pozostałe pierwiastki, ale najczęściej zawierają również wodór, tlen, azot a także siarkę, fosfor oraz fluorowce.

Pierwotnie zaliczano do nich te związki, które występowały tylko w organizmach żywych, jednak wraz z rozwojem chemii organicznej okazało się, że można je otrzymać wychodząc z nieorganicznych substratów

Synteza Wöhlera (rok 1828) – konwersja amoniaku do mocznika

4

NAZWA KLASY	WZÓR OGÓLNY
Układy macierzyste:	
Węglowodory alifatyczne	R-H
Węglowodory aromatyczne	Ar-H
Związki heterocykliczne	Het-H
Pochodne:	
Bromki	R-Br
Jodki	R-J
Chlorki	R-Cl
Fluorki	R-F
Alkohole	R-OH
Fenole	Ar-OH
Etery	R ¹ -O-R ²
Aldehydy	R-CHO
Ketony	R ¹ -CO-R ²
Kwasy karboksylowe	R-COOH
Estry kwasów karboksylowych	R ¹ COOR ²

Halogeny:

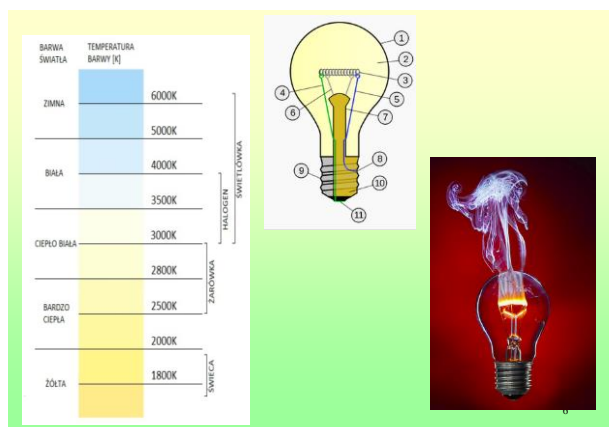

Fluorowce - Fluor, Chlor, Brom, Jod (Astat, Ununseptium)

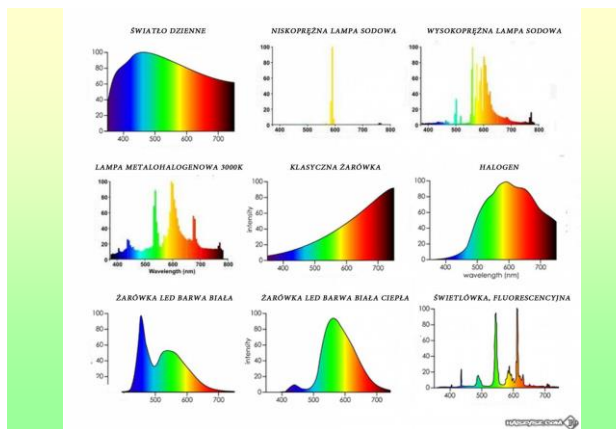
Międzynarodowa Unia Chemii Czystej i Stosowanej (IUPAC) niedawno potwierdziła nazwę Tennessee dla pierwiastka 117. Odkryto go w 2010 r., ale oficjalnie potwierdzono jego istnienie dopiero 5 lat później. Nowy pierwiastek chemiczny ma skrót Ts.

Tennessee swoją nazwę odziedziczył po amerykańskim stanie Tennessee, w którym znajduje się Oak Ridge National Laboratory (ORNL), gdzie dokonano jego odkrycia. Tennessee jest syntetycznym pierwiastkiem chemicznym, transuranowcem o liczbie atomowej 117. Do tej pory stosowano nazwę systematyczną pierwiastka - ununseptium.

5

6

Halogeny

Temperatura < 1400°C, Temperatura > 1400°C, Świełka wolframowa, Błona szklana, Ciężarki wolframowe, Zestępek wolframowy-halogenowy

ZARÓWKA   **ZARÓWKA HALOGENOWA**

Wewnątrz szklanej bańki znajduje się wolframowa spiralna, która po włączeniu światła rozgrzewa się do temperatury 2500 °C. Halogeny tworzą się a atomy wolframu wracają na miejsce. Reakcja z innymi gazami halogenowymi. Żarówki halogenowe świecą dłużej, gdyż opóźnia czas obrotowego powrotu się do nich niewielkie ilości halogenów (głównie jodu).

The Halogen Regenerative Cycle

Tungsten Atom ● Halogen Atom ● Oxygen Atom ●

Tungsten Filament Vaporization (a)   Formation of Tungsten Oxide (b)   Tungsten Deposited on Filament (c)

Figure 1

$\text{CH}_3\text{CH}_2\text{CH}(\text{Br})\text{CH}_3$ $\text{CH}_3\text{CH}_2\text{CH}(\text{Cl})\text{CH}(\text{Br})\text{CH}_2\text{CH}_3$
 2-bromobutan   3-bromo-1-chloropentan

$\text{CH}_3\text{CH}(\text{Br})\text{CH}(\text{Br})\text{CH}_3$ $\text{CH}_3\text{C}(\text{I})\text{C}(\text{I})\text{CH}_2\text{CH}_3$
 2,3-dibromobutan   1,2-dijodobutan

$\text{Cl}-\text{C}(\text{H})(\text{Cl})-\text{H}$
 chloroform

Freony – chloro-fluoro-węglowodory

CFC – chlorofluorocarbon
 HFC – hydrofluorocarbon
 HCFC – hydrochlorofluorocarbon

Oznaczenia	Nazwa angielska	Nazwa polska
R-11	CFC-11	trichlorofluoromethane / trichlorofluorometan
R-12	CFC-12	dichlorodifluoromethane / dichlorodifluorometan
R-13	CFC-13	chlorotrifluoromethane / chlorotrifluorometan
R-22	HCFC-22	chlorodifluoromethane / chlorodifluorometan
R-23	HFC-23	trifluoromethane / trifluorometan
R-113	CFC-113	trichlorotrifluoroethane / trichlorotrifluoroetan
R-114	CFC-114	1,2-Dichloro-1,1,2,2-tetrafluoroethane / 1,2-dichloro-1,1,2,2-tetrafluoroetan
R-115	CFC-115	1-Chloro-1,1,2,2,2-pentafluoroethane / 1-chloro-1,1,2,2,2-pentafluoroetan
R-116	CFC-116	hexafluoroethane / heksafluoroetan
R-134a	HFC-134a	1,1,1,2-tetrafluoroethane / 1,1,1,2-tetrafluoroetan
R-227ea	HFC-227ea	1,1,1,2,3,3,3-heptafluoropropane / 1,1,1,2,3,3,3-heptafluoropropan

Ze względów praktycznych freony oznaczają się kodem liczbowym. Pierwsza cyfra oznacza liczbę atomów węgla w cząsteczce, pomniejszona o jeden, natomiast druga cyfra oznacza liczbę atomów wodoru powiększoną o jeden. Trzecia cyfra odpowiada liczbie atomów fluoru. Jeżeli freon zawiera jeden atom węgla, to pierwsza cyfra w oznaczeniu jest pomijana (1-1=0).

CCl₄ symbol: R10
 CClF₃ symbol: R13
 CHCl₂F symbol: R21

(liczba po R+90 = CHF)

Aminy pierwszorzędowe	R-NH ₂
Aminy drugorzędowe	R ¹ NHR ²
Aminy trzeciorzędowe	R ¹ R ² R ³ N
Amidy pierwszorzędowe kwasów karboksylowych	RCONH ₂
Nitryle (cyjanki)	RCN
Związki nitrowe (nitrozwiązki)	RNO ₂

Substancje organiczne – podział i nazewnictwo:

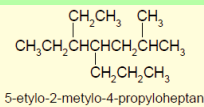
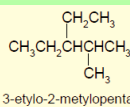
• Węglowodory

– alifatyczne węglowodory nasycone i nienasycone.

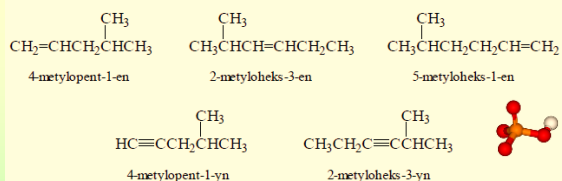
$\text{CH}_3-\text{CH}_2-\text{CH}_2-\text{CH}_2-\text{CH}_3$ $\text{H}-\text{C}(\text{CH}_3)-\text{C}(\text{H})-\text{C}(\text{H})-\text{H}$ $\text{H}-\text{C}(\text{CH}_3)-\text{CH}_2-\text{CH}_3$
 węglowodór o łańcuchu prostym   węglowodór o łańcuchach rozgałęzionych

$\text{H}_3\text{C}-\text{C}(\text{CH}_3)(\text{H})-\text{C}(\text{H})-\text{C}(\text{H})-\text{C}(\text{H})-\text{H}$ $\text{H}_2\text{C}-\text{C}(\text{H})-\text{C}(\text{H})-\text{C}(\text{H})-\text{C}(\text{H})-\text{OH}$ $\text{H}_3\text{C}-\text{C}(\text{H})=\text{C}(\text{H})-\text{H}$
 węglowodór nasycony   węglowodór nasycony z grupą funkcyjną   węglowodór nienasycony

Liczba atomów C	Nazwa alkanu	Liczba atomów C	Nazwa alkanu
1	metan	11	undekan
2	etan	12	dodekan
3	propan	13	tridekan
4	butan	14	tetradekan
5	pentan	15	pentadekan
6	heksan	16	heksadekan
7	heptan	17	heptadekan
8	oktan	18	oktadekan
9	nonan	19	nonadekan
10	dekan	20	ejkozan

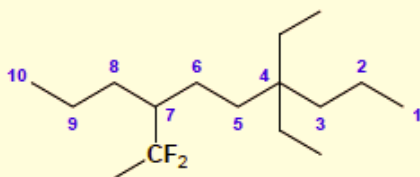
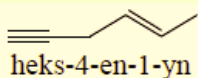
13

Liczba	Mnożnik	Liczba	Mnożnik
1	mono, hen (w złożeniach)	7	hepta
2	di, do (w złożeniach)	8	okta
3	tri	9	nona
4	tetra	10	deka
5	penta	11	undeka
6	heksa	20	ikoza

14

Wzory szkieletowe

7(1,1-difluoroetylo)-4,4-dietylodekan

15

Wzory konstytucyjne

C₂H₆O: etanol lub eter dimetylowy;C₂H₄O₂: kwas octowy, mrówczan metylu, 2-hydroksyetanal

Wzory strukturalne

kwas octowy

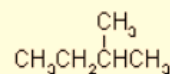

mrówczan metylu

2-hydroksyetanal

Wzory strukturalne grupowe

16

Węglowodory cykliczne

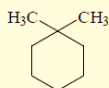
cyklopropan

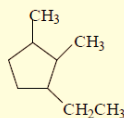
cyklopentan

cykloheksan

1,1-dimetylocykloheksan

1-etylo-2,3-dimetylocyklopentan

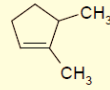
17

cykloheksen

3-metylocykloheksa-1,4-dien

2,3-dimetylocyklopenten

18

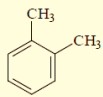
Węglowodory aromatyczne (Areny)

benzen

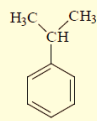
toluen

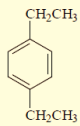
ksylen (izomer *ortho*)

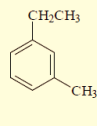
styren

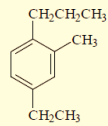
kumen

1,4-dietylobenzen
lub *p*-dietylobenzen

1-etylo-3-metylobenzen
lub *m*-etylotoluen

4-etylo-2-metylo-1-propylobenzen

20

ksylen

fenol

krezol

anilina

kwas benzoesowy

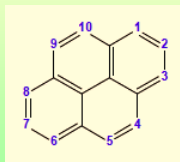

kwas salicylowy

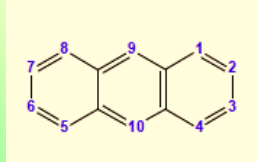
20

Wielopierścieniowe Węglowodory Aromatyczne - WWA

PAH - Polycyclic Aromatic Hydrocarbons

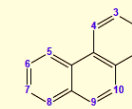

Piren

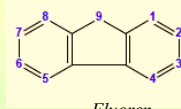

Antracen

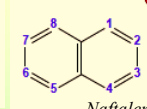
21

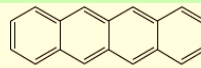
Fenantren

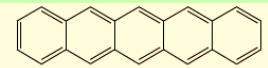
Fluoren

Naftalen

tetracen

pentacen

22

Układy heterocykliczne

pirydyna

pirydazyna

pirymidyna

piryazyna

furan

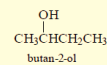
tiofen

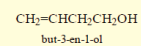
pirol

23

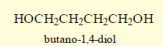
Alkohole

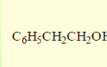
butan-2-ol

but-3-en-1-ol

butano-1,4-diol

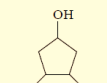
2-fenyletanol

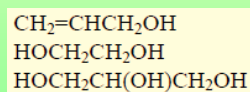
2,2-dimetylopropan-1-ol

cykloheks-2-en-1-ol

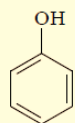
3,4-dimetylocyklopentan-1-ol

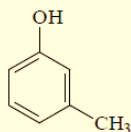
alkohol allilowy
 glikol etylenowy
 glicerol (gliceryna)

24

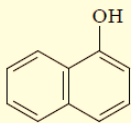
Fenole

fenol

m-krezol
(oraz izomery *orto* i *para*)

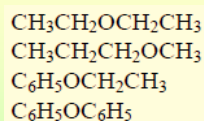
1-naftol (α -naftol)
(oraz izomer β)

Grupa fenyłowa – Ph (Ph-R)

25

Etery

eter dietylowy
eter metylo-wo-propylowy
eter etylo-wo-fenyłowy
eter difenyłowy

furan

1,4-dioksan

Chlorowane dibenzooksyny i dibenzofurany

26

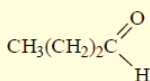
Aldehydy

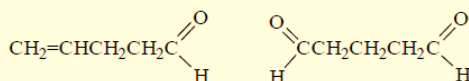
metanal

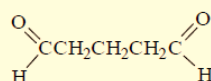
etanal

butanal

pent-4-enal

pentanodial

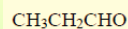
27

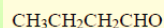
a) aldehyd mrówkowy
b) formaldehyd

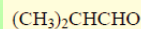
a) aldehyd octowy
b) acetaldehyd

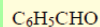
a) aldehyd propionowy
b) propionoaldehyd

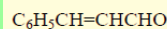
a) aldehyd masłowy
b) butyraldehyd

a) aldehyd izomasłowy
b) izobutyraldehyd

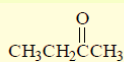
a) aldehyd benzoesowy
b) benzaldehyd

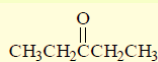
a) aldehyd cynamonowy

28

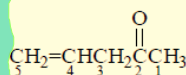
Ketony

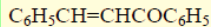
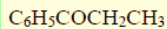
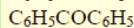
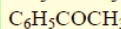
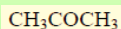
butan-2-on

pentan-3-on

pent-4-en-2-on

aceton

acetofenon

benzofenon

propiofenon

chalkon

29

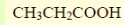
Kwasy karboksylowe

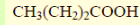
kwasy mrówkowy

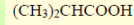
kwasy octowy

kwasy propionowy

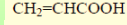
kwasy masłowy

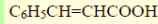
kwasy izomasłowy

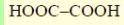
kwasy benzoesowy

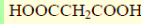
kwasy akrylowy

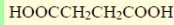
kwasy cynamonowy

kwasy szczawiowy

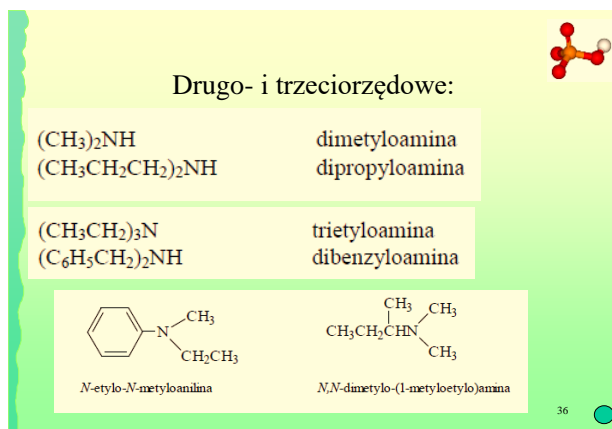
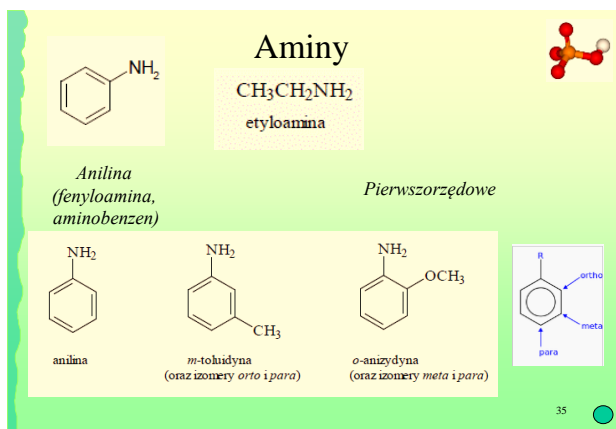
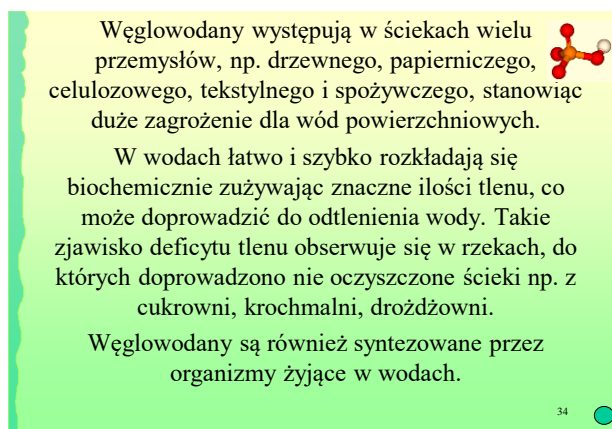
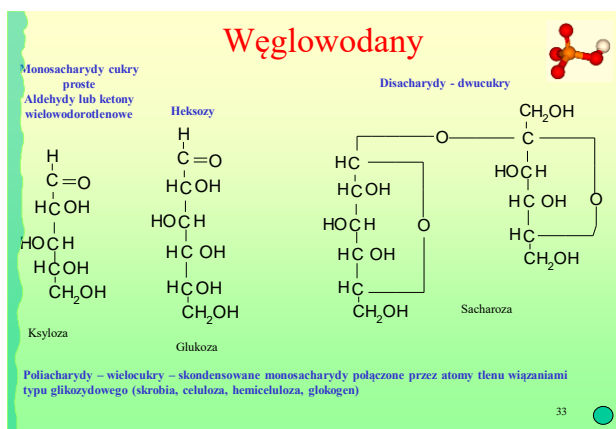
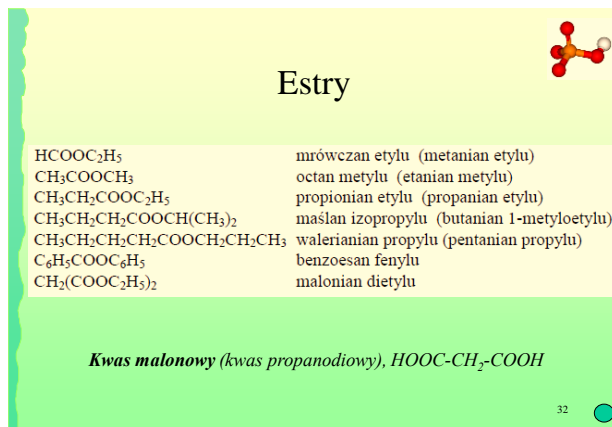
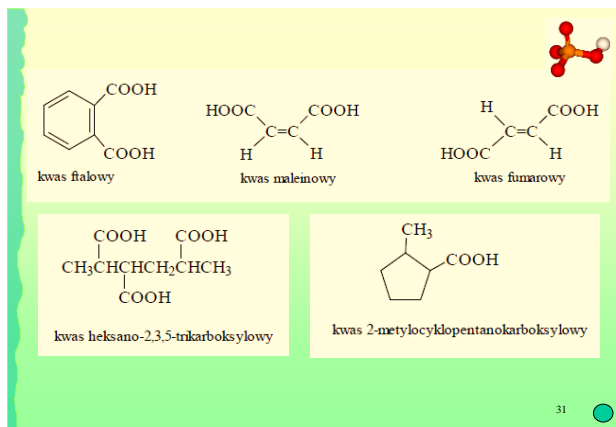

kwasy malonowy

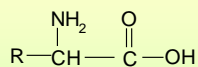

kwasy bursztynowy

30

Aminokwasy

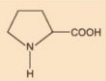
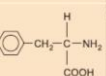

Są one podstawowym składnikiem białka.
Głównym źródłem aminokwasów w wodach są wydzieliny żywych organizmów, mogą też być odprowadzane do wód ze ściekami miejskimi i przemysłowymi.

37

Inne związki zawierające azot: Aminokwasy

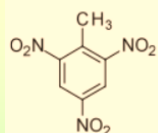

wzór	nazwa	kod	wzór	nazwa	kod
$\begin{array}{c} \text{H}_2\text{N}-\text{CH}-\text{COOH} \\ \\ \text{H} \end{array}$	glicyna	Gly	$\begin{array}{c} \text{H}_2\text{N}-\text{CH}-\text{COOH} \\ \\ \text{CH}_2 \\ \\ \text{SH} \end{array}$	cysteina	Cys
$\begin{array}{c} \text{H}_2\text{N}-\text{CH}-\text{COOH} \\ \\ \text{CH}_3 \end{array}$	alanina	Ala		prolina	Pro
$\begin{array}{c} \text{H}_2\text{N}-\text{CH}-\text{COOH} \\ \\ (\text{CH}_2)_2 \\ \\ \text{COOH} \end{array}$	kwas glutaminowy	Glu	$\text{HO}-\text{C}_6\text{H}_4-\text{CH}_2-\text{CH}-\text{COOH}$ NH ₂	tyrozyna	Tyr
$\begin{array}{c} \text{H}_2\text{N}-\text{CH}-\text{COOH} \\ \\ (\text{CH}_2)_4 \\ \\ \text{NH}_2 \end{array}$	lizyna	Lys		feniloalanina	Phe
$\begin{array}{c} \text{H}_2\text{N}-\text{CH}-\text{COOH} \\ \\ (\text{CH}_2)_2 \\ \\ \text{S} \\ \\ \text{CH}_3 \end{array}$	metionina	Met			

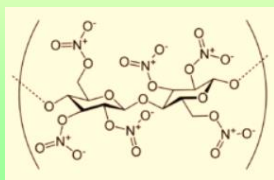
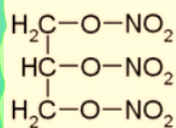
38

Azotany

TNT – trójnitrotoluen

Nitrogliceryna (*triazotan glicerolu*):

Nitroceluloza

(*azotan celulozy*):

39

Źródła:

Uniwersytet Jagielloński, Collegium Medicum, Katedra Chemii Organicznej

Nomenklatura systematyczna związków organicznych
Rekomendacje IUPAC 2004
wyciąg

POLITECHNIKA KRAKOWSKA
im. Tadeusza Kościuszki
WYDZIAŁ INŻYNIERII I TECHNOLOGII CHEMICZNEJ
INSTYTUT CHEMII I TECHNOLOGII ORGANICZNEJ
mgr inż. Maria Miłulska

NAZEWNICTWO WYBRANYCH KLAS ZWIĄZKÓW
ORGANICZNYCH

40